

Ailenin Dini Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler

Salih AYBEY

Dr. Öğretim Üyesi, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr., Bülent Ecevit University, Faculty of Theology

orcid.org/0000-0001-6030-395X

salihaybey@hotmail.com

Öz

Aile, toplumsal yapının en küçük birimi ve gelecekte toplumu şekillendirmesi beklenen çocuğun sağlam bir karakter geliştirmesi bakımından ağır sorumluluklar yüklenmiş bir kurumdur. Her doğan çocuk, birtakım kabiliyetlerle dünyaya gelir ve bunların geliştirilmesi ailenin sorumluluk alanı içinde önemli bir yer teşkil eder. Bu nedenle aile; yalnızca çocuğun biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olmayıp, aynı zamanda onun dini ve ahlaki ihtiyaçlarını da tatmin etmekle görevlidir. Dolayısıyla değerler ve dini değerlerin çocuğa kazandırıldığı en önemli kurum ailedir. Bu çalışmada dini değerlerin aktarılmasında ailenin rolü ve bu süreçte dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler üzerinde durulmuştur. Bu ilkelerden bazıları, çocuğun gelişim dönemleri bilmek, sevgi, model olma ve etkili iletişimidir. Çalışma sonucunda ailenin, çocuğa dini değer aktarımında büyük bir öneme sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Aile, Dini Değer, Değer Aktarımı, İlke.

The Family's Role in Transferring the Religious Values and The Principles to Consider in The Process

Abstract

The family is the smallest unit of the social structure and is an establishment loaded with heavy responsibilities regarding raising children with strong characters who are expected to shape the future society. Every child comes with a set of capabilities to the world and improving these capabilities plays a vital role in family's responsibility area. Therefore, the family is responsible not just with the child's biological, psychological and social needs but also satisfying child's religious and moral needs. Thus, family is the most important institution that provides acquisition of values and religious values for children. In this study, family's role in transferring the religious values and principles to consider in the process have been analyzed. It was concluded in the study that family has a great importance on transferring religious values to the children.

Keywords: Religious Education, Family, Religious Value, Value Transfer, Principle.

Giriş

Toplumun en küçük kurumu olan aile, samimi ve yüz yüze ilişkilerin sürdürüldüğü en önemli ve en temel sosyal kurumdur (Nirun, 1997, s. 5). Aile kurumu, yapısı ve kapsamı yaşanan topluma ve zamana göre değişse de insanlık tarihinin başlangıcından beri varlığını sürdüren evrensel bir yapıdır. Kültürler üzerine yapılan araştırmalar, yeryüzündeki toplumların hemen hemen hepsinin aile ile varlık gösterdiğini, aksi bir durumun mümkün olmadığını ortaya koymaktadır (Gökçe, 1991, s. 211). Bu sebeple insanlık tarihinin ilk müessesesi olarak da isimlendirilebilen ailenin bütün toplumlarda son derece önemli bir konuma sahip olduğu ve toplumu meydana getiren kurumların başında yer aldığı söylenebilir. Ailenin bu konumuna önem katan unsurlardan biri de kuşkusuz, ailenin dini duygu, sevgi, saygı, dayanışma, paylaşma, birlik ve beraberlik gibi temel insani değerlerin öğrenildiği ve geliştirildiği mekânlar olmasıdır.

İnsanoğlunun doğduğu andan itibaren ilk öğrenme ortamı olan aile, bireysel ve toplumsal yaşamın şekillendiği yerlerdir. Çocuğun doğduğu andan itibaren kendini içinde bulduğu aile, değer eğitiminin başlangıç noktasıdır. Dolayısıyla topluma ve bireye etki gücü göz ardı edilemeyecek kadar önemli olan genelde değerlerin özelde ise, dini değerlerin aile tarafından aktarılması bu değerlerin çocukta davranış haline gelmesi önemlidir (Aydın ve Güler, 2012, ss. 3-4; Eşmeli, 2017, s. 69).

İslam, çocuk eğitimine büyük önem verir (Bilgin, 2003, ss. 11-15; Sağlam, 2003, ss. 27-30; Sağlam, 2002, ss. 167-190). Bu nedenle Kur'an ve sünnette çocuk eğitime ilişkin önemli mesajlar bulunmaktadır (Tahrim, 66/6; Müslim, Fedâil 63 ve 65; İbn Mâce, Edeb 14; Müslim, Kader, 25; Buhâri, Edeb 18, Cenâiz 44, Nikah 12; Tirmizî, Menâkib 31; Ebu Davûd, Selam 4, Edeb 66, Dârimi 2/189). İslam, her konuda olduğu gibi çocuk eğitimi konusunda da, bilgiye dayalı ve ahlak merkezli bir eğitim ve öğretim modelinin temel referanslarını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in örnek uygulamalarında göstermiştir. Şüphesiz İslam dini fertlere hitap eder, onların inançlarını biçimlendiren ilkeler ve davranışları düzenleyen kurallar koyar. Bu inançların ve değerlerin ilk şekillendiği yer aile olduğu için de anne-babalara büyük sorumluluklar yükler.

İnsan, üstün özelliklerle yaratılmasına rağmen fiziksel, zihinsel ve ahlaki yönden belli bir olgunluğa ulaşması için epey bir süre gerekmektedir. Çocuk bu süre zarfında kendi kendine yetmeyip yetişkinlerin yardımına ihtiyaç duymaktadır (Cebeci, 2005, s. 226). Çocuk her türlü etkiye açık, diğer bir ifadeyle iyiyi de kötüyü de kabul edebilecek kabiliyette yaratılmış olduğu için (Gazâli, 1993, ss. 56-57) anne-baba çocuğu ne şekilde etkiliyorsa, çocuk o hal üzere şekillenecektir. Bu durum çocuk yetiştiren büyükler için ciddi bir sorumluluktur. Bu nedenle manevi ve kültürel mirasımızın varisleri olan çocuklarımıza dini değerleri aktaran en önemli kurum ailedir.

Çalışmanın amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, dini değerlerin çocuklara öğretilmesinde, davranış haline getirilmesinde son derece önemli konuma sahip, toplumun en küçük ve temel birimi olan ailenin dini değerleri aktarmadaki rolü ve bu süreçte dikkat edilmesi gereken belli başlı ilkelerin neler olduğu konusunda bilgi elde etmemize fayda sağlayacaktır.

Değer kavramı, pek çok araştırmacının dikkatini çekmiş ve değişik yönleri araştırılmıştır (Meydan, 2014, ss. 93-108; Kaymakcan ve Meydan, 2016; Meydan, Aybey, Dikmen, 2017; *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması* 2010; Sağlam, 2017; Ulusoy ve Dilmaç, 2012). Ancak dini değerlerin aktarılmasında ailenin rolünü ve bu süreçte dikkat edilmesi gereken ilkelerin neler olduğu üzerinde doğrudan bir çalışma daha önce yapılmamıştır. Bu nedenle çalışmamız, alanında ilkler arasında olması nedeniyle önemlidir. Bu çalışmanın bundan sonra yapılacak bu alandaki çalışmalara faydalı olacağı düşünülmektedir. Değer kavramı, geniş bir kavram olması nedeniyle, çalışmamızın sınırları içinde kalarak dini değer, aile ve dini değerlerin çocuklara aktarılmasındaki ilkeler konusunda ayrıntılı bir kaynak taraması yapılmıştır.

1. Dini Değerler ve Aile

Değer, bir şeyin kıymetini belirlemeye yarayan soyut ölçü (www. tdk.gov.tr. erişim 08.01.2018); isteyen ve gereksinim duyan bir varlık olan insanın nesne ile bağlantısında beliren şey; bir milletin sahip olduğu maddi ve manevi unsurların bütünü (Bolay, 1996, s. 82; Sağlam, 2002, s. 11) gibi farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan hareketle değer kavramını, ahlak, ekonomi, aksiyoloji (değerler felsefesi) ve toplumbilim alanlarının temel kavramlarından ve insanın varlığı anlamlandırma ve değerlendirme çabasının bir ürünü olarak teşekkül etmiş, zamanla topluma mal olmuş, toplumun ortak mirasını oluşturan (Kaymakcan ve Meydan, 2016, s. 24) unsurlar olduğunu söyleyebiliriz.

Aile toplumun en küçük birimi, eşref-i mahlukât olan insanın yetiştirildiği mekteptir. Çünkü eğitimin ilk ve en iyi gerçekleştirildiği yer ailedir (Aydın, 2007, s. 9). İnsanlar, aile aracılığıyla kendi değerlerini yeni kuşaklara aktarırlar (Dodurgalı, 2011, s. 143). Dolayısıyla birey, ilk dini ve ahlaki değerlerini ailesinden öğrenir.

Aile, dini ve ahlaki duyguların uyandırılması, uygulanması ve dini bilgi ve değerlerin kazandırılması yoluyla diğer eğitimlerin yanında dini değer eğitimi görevini de yerine getirir. Buradan hareketle dini değerlerin ilk olduğu ve şekillendiği yer kuşkusuz ailedir. Ailenin bu önemi, onun çocukla münasebetlerinde diğer eğitici kurumların ulaşması mümkün olmayan birtakım özelliklere sahip olmasından kaynaklanır (Kaymakcan ve Meydan, 2016, s. 25). Çocuğun her konuda olduğu gibi dini değerlerin

eğitiminde, aktarımında ilk öğretmeni ailesidir. Çocuk sevgiyi, nefreti, cömertliği, cimriliği, dürüstlüğü, hilekarlığı vb. bütün duyguları ilk yaşlardan itibaren aile ortamında anne-baba ve diğer aile bireyleri ile ilişkilerinden kazanmaya başlar (Cebeci, 2005, ss. 226-227).

Dini değerlerin oluşmasında, insanın doğuştan getirdiği özelliklerin yanında, insanın içinde yaşadığı toplum ve aldığı eğitimin önemli etkileri vardır. Bu konuda en etkili unsur ise çevredir (Aydın, 2007, s. 8). Gazalî'ye göre bilgi, beceri ve kişilik kazanmada çevrenin rolü büyüktür. Ona göre, çocuk önce taklit eder, zaman içinde taklit ettiği bu davranışlar çocukta alışkanlık haline gelir. Taklit ederek özümlediği ve böylece davranış haline getirdiği hal ve hareketleri onun şahsiyetini oluşturur. Buradan hareketle O, "insan bulunduğu kabın şeklini alan sıvı gibidir" benzetmesiyle şahsiyetin oluşmasında aile faktörünün önemini vurgular (Gazâlî, 1993, s. 56).

Çocuk, küçük yaşlardan itibaren toplumsal hayata uyum sağlayacak davranışları öğrenir ve bu davranışlar kolay kolay sökülemeyecek kadar derin bir şekilde yerleşir. Karakter vasıflarının pek çoğunun temelini çocuklukta ailede atıldığı görüşünden hareketle, (Kerschensteiner, 1977, ss. 96-98; Şemin, 1973, s. 35) cömertlik, cimrilik, temizlik, yardımlaşma, paylaşma gibi pek çok özelliklerin kazanılması çocukluk dönemlerinde ailenin verdiği eğitime bağlıdır (Aydın, 2007, s. 8).

Genelde değer, özelde ise dini değerlerin oluşumunda dinin etkisinden de söz etmek gerekir. İnsan, kendinden üstün yüce bir varlığa inanma, sevgi ve saygı duyma gibi bir takım özelliklerle dünyaya gelir. Yaratılış, yapı, karakter, tabiat, mizaç gibi anlamlara gelen ve insanın doğuştan sahip olduğu tüm özellikleri ifade eden (Hökelekli, 1996, ss. 47-48) fitrat terimi, Allah'ın, yarattığı tüm mahlûkatı kendisini bilmesi ve idrak edebilecek bir hal ve kabiliyet üzere yaratması şeklinde tanımlanabilir Okumuşlar, 2002, ss. 13-17; Okumuşlar, 1999, ss. 42-51).

Fitrat kelimesinin anlamından hareketle, insanın yaratılışında iman etme ve güzel ahlak sahibi olma gibi kabiliyetlerin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu gerçeği Hz. Peygamber'in "*Her doğan fitrat üzere doğar; ama anne ve babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar*" (Buhari, Tefsir, 30; Müslim, Kader, 23; Tirmizi, Kader, 5) hadisi ve Kur'an-ı Kerim'in "*Hakka yönelmiş bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata (insanların yaratılıştan getirdiği tevhide) sınıksız tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değişme yoktur.*" (Rum 30/30) ayeti vurgulamaktadır. Bu ayet ve hadisin muhtevasından insanın fitrat üzere yaratıldığı anlaşılmaktadır. Hadis-i Şerifin muhtevasında ise bu konu biraz daha açıklık kazanmış ve insanın fitrat denilen değişmez yönü ile değişken yönüne dikkat çekilmiştir. Ayrıca insanların yaratılışları itibariyle iyilik ve doğrulukta bulunmaya elverişli yaratıldığı ve eğitilmesi mümkün olan insanın dini eğitiminde, dini duygu ve düşüncenin gelişmesinde kısaca dini değerlerin aktarılmasında ve bunların davranış haline getirilmesinde en etkili faktörün aile olduğu vurgulanmıştır.

Gazâli'de fitratı izah ederken, dünyaya gelen her çocuğun sağlam bir fitrat üzere ve mutedil olarak, yani saf her şeyi anlayabilecek kabiliyette doğduğunu; yöneltileceği her şeyi yapmaya hazır olduğunu ifade eder (Gazâli, 1993, s. 56-28). Fransız eğitimci J. J. Rousseau'nun görüşü de bu doğrultudadır (Rousseau, 2014, ss. 8-10). Bu gerçeği Hz. Peygamber de "Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim" (Muvatta, *Husnü'l Halk*, 8) buyurmak suretiyle fitratta olan bu ahlaki ve dini değerlerin devam ettirilmesi ve desteklenmesi amacıyla gönderildiğini beyan etmiştir. Çünkü insanın fitratında bulunan başta inanma duygusu olmak üzere, pek çok dini değerleri insan, nasıl davranışa dönüştüreceğini bilemez. Bunu Cenâb-ı Allah peygamberler aracılığıyla yaptırmış, her peygamber içinde bulunduğu topluluğa göstererek, yaşayarak dini değerleri anlatmıştır. Demek ki, insanın fitratında var olan değerlerin ortaya çıkması ve uygulamaya dönüşmesi için, Allah insanların kendi içinden peygamberler göndererek bu değerlerin davranışa dönüşebilecek şekilde en doğru nasıl yapılması gerektiğini açıklamıştır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette (Nur, 24/56; Ahzap, 33/21; Haşır, 59/7) vurgulanmıştır.

Ailenin çocuklarına aktarmakla yükümlü olduğu pek çok (dini, milli, ahlaki, kültürel) değer çeşidi vardır. Bunlardan biri de dini değerlerdir. Çocuk, diğer değerleri olduğu gibi dini değerleri de ilk önce aileden alır. Zaten İslam eğitiminin en önemli özelliği de çocuğun eğitiminde birinci derecede ailenin sorumlu tutulmasıdır. Hz. Peygamber'in ifade ettiği "fitrat" hadisinin (Buhari, *Tefsir*, 2) bu yöndeki mesajları bizleri aydınlatmaktadır. Aynı konuyla ilgili olarak Gazâli şöyle der: "Bebeklerin eğitimi en mühim işlerden birisidir. O, anne babasına emanet edilmiştir. Kalbi tertemiz, adeta pırlanta gibidir. Aynı zamanda saf ve bomboştur. Yöneltilen her şeyi yapmaya meyyaldir. Eğer iyiliğe alıştırılır ve öğretilirse iyi olur, şayet kötülüğe alışır ve kötü eğitilirse helak olup gider" (Gazâli, 1993, s. 58). Görülüyor ki aile, çocuk için eşsiz bir eğitim merkezidir. Çocukların davranış kazanmasında, dini değerleri öğrenmesinde ve içselleştirmesinde ilk kurum, ailedir.

Araştırmalar çocuğun doğumla birlikte öğrenmeye başladığını ve öğrenmenin hayat boyu devam ettiğini, özellikle yaşamın ilk altı yılında öğrenmenin çok hızlı olduğunu belirtmektedir. Çocuk yaşamının ilk altı yılını büyük oranda ailesinin yanında geçirir. Buradan hareketle çocukların eğitiminde ve dini değerlerin aktarılmasında ailenin önemli bir rol üstlendiğini söyleyebiliriz. Başta anne-baba olmak üzere ailenin büyükleri, çocuğun yeni şeyler öğrenmesini sağlayan, bilişsel, davranışsal, sosyal ve duygusal özelliklerin gelişmesi açısından çocukların ilk öğretmenleridir (Cebeci, 2005, s. 227). Bu dönemde çocuk dünyayı anne ve babasının gözüyle görür. Sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma gibi pek çok dini değer çocukluk yıllarında benliğe yerleşmekte ve karakter haline gelmektedir. Aile içerisinde aile büyüklerinden bu vb. dini değerleri ve

onlara atfedilen anlamları gören çocuk, bunları kendi hayatında da yerleştirecektir.

2. Dini Değerlerin Aktarımında Ailenin Rolü

Her alanda yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlere rağmen sosyal yapının en temel kurumu olan aile (Türkdoğan, 1991, ss. 24-25) tarihin ilk dönemlerinden beri yapısı ve kapsamı zamana göre değişse de, kadının, erkeğin, çocuğun, gencin ve yaşlının karşılıklı etkileşimde bulunduğu sevgi, saygı, dayanışma, paylaşma, birlik ve beraberlik gibi temel insani değerlerin öğrenildiği, geliştirildiği ve aktarıldığı mekânlardır (Meydan ve diğerleri, 2017, s. 29; Aybey, , 2016, s. 74). Böylesine önemli bir kurum olan ailenin pek çok işlevi vardır (Donuk, 1982, ss. 158-168; Yörükoğlu, 1983, s. 141; Kasapoğlu, 1990, s. 51; Dönmezer, 1994, s. 201). Bu işlevlerden birisi, üyelerine dini inançları kazandırmak, onlara dini ahlaki bilgileri öğretmek, dini kurum olarak ibadetlerin uygulamasını organize etmek, dini değerleri öğretmektir (Gökçe, 1991, s. 211).

Yapılan psikolojik ve pedagojik araştırmalarda, çocuğu ilk şekillendiren, ona sahip olunan değerleri kazandıran ilk ve tek sosyal kurumun aile olduğu sonucuna varılmıştır (Ay, 2002, s. 120). Buradan hareketle eğitimin en iyi gerçekleştirileceği yerin aile olduğu, eğitimin ailede başladığı, dolayısıyla değerlerin yeni nesillere aile aracılığıyla aktarıldığı, çocuğun dini ve ahlaki değerleri ailesinden öğrendiği sonucuna varılabilir. Böylece dini değer aktarımı konusunda ailenin önemi açıkça görülmektedir. Çünkü toplumsal yapıyı oluşturan ve temel kurumlardan olan aile, değerlerin benimsenmesinde, yaşatılmasında, yaygınlaştırılmasında ve aktarılmasında önemli roller üstlenir (Meydan ve diğerleri, 2017, s. 27-21).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Aile Yapısı Araştırmaları (2006) verilerine göre, dini bilgilerin edinilme kaynağı olarak birinci sırada aile ve akraba (%58) tespit edilmesi, ailenin bu konudaki rolünü göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla dini değerlerin kazanılmasında ve aktarılmasında aile, bu bilinçle hareket etmeli ve bu görevini bir başkasına bırakmamalıdır. Yapılan araştırmalar, din psikolojisi ve aile psikolojisi arasında çok yakın bir ilişki bulunduğunu göstermektedir (Ay, 2002, ss. 46-47). Bu nedenle dini davranışların oluşmasında ve dini değerlerin kazanılmasında ailenin rolünün çok daha etkili olduğu söylenebilir.

Çocuklar anne ve babalarının olumlu ve olumsuz bütün davranışlarını aynen bir karbon kağıdı gibi kopya ederler. Dolayısıyla dinin, aile psikolojisiyle derin bir şekilde etkileşimin olduğu, her iki müessese arasında bir bağ ve ahenk olduğu (Karaköse, 2010, s. 36) gerçeğinden hareketle, dini değerlerin teşekkülünde ve aktarılmasında ailenin etkisinin baskın olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle, dini değerlerin ve dini ilişkilerin modeli olan bir aile bünyesinde din eğitimi, çocukları daha derin ve olumlu şekilde etkilemektedir (Vergote, 1978, s. 316).

Dini ilgi ve yaşayışın zayıf olduğu ailelerde, çocukların dini duygu ve düşünceleri yine pekişecektir. Ancak bu gelişme erkenden değil, gecikmeli

ve sağlıklı bir şekilde olacaktır (Yavuz, 2012, ss. 71-73; Mehmedoğlu, 2005, ss. 8-12; Selçuk, 2005, s. 54). Dolayısıyla aile, çocuğun dini duygu ve gelişiminde önemli bir zemin hazırlamakta, çocuğun dini sevmesinde, dinden soğumasında veya dine karşı ilgisiz kalmasında anne-babanın rolü büyüktür. Kısaca çocuk dindarlığının oluşumu ve gelişmesinde, dini değerlerin kazanılmasında çevre faktörü gibi diğer faktörler de rol oynamakla birlikte, bunların başında aile gelmektedir (Yıldırım, 1997, s. 132; Ay, 2002, s. 121; Selçuk, 2005, s. 24).

3. Dini Değer Aktarımında Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler

3.1. Gelişim Dönemleri Bilme

Zamanlama, eğitim ve öğretim faaliyetinin en önemli faktörlerinden biridir. Eğitime açık ve muhtaç olarak yaratılan insanoğlu, her yaş döneminde her eğitim ve öğretim faaliyetine olumlu karşılık veremez. Bazen o ihtiyaçları kavrayacak ve hayata tatbik edecek kadar bedensel, zihinsel, duygusal gelişimi gerçekleştirememiş olabilir. Bazen de bu dönem, onun için artık geçmiş de olabilir (Dodurgalı, 2011, s. 229). Buradan hareketle, gelişim psikolojisinin ortaya koyduğu gelişim dönemlerini bilmenin, diğer eğitim alanlarında olduğu gibi dini değerlerin öğretilmesinde/aktarılmasında da önemi büyüktür.

Gelişim kavramı, bireyin gelişimine bağlı olarak, hayatının belirli dönemlerine özgü bir faaliyet olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, gelişim psikolojisinin verilerine göre, çocuğun gelişim dönemlerini kesin tarihlere bağlamamak gerekir. Belirlenen yaş aralıkları herkes için aynı olmayabilir. Çünkü gelişimin süresi ve zamanı çocuktan çocuğa değişebilir (Dodson, 1999, ss. 91-96). Dolayısıyla insan hayatı gelişim özellikleri bakımından biri diğerinden farklı gelişim dönemlerine ayrılır. Bu dönemlerin belirlenmesinde, her dönemin kendine özgü belirgin psikolojik ve fizyolojik gelişim özelliklerinden hareket edilmektedir. İnsan hayatını kesin yaş çizgileriyle belli evrelere ayırmak elbette mümkün değildir. Çünkü kalıtım, beslenme, sağlık durumu fiziksel çevre şartları kişilerin gelişimini etkileyen önemli faktör olup, bu konuda insanlar arasında farklılıklar vardır (Certel, 2003, s. 161).

Çocuğun doğuştan getirdiği özellikler arasında bulunun duygulardan bazıları hemen ortaya çıkarken (açlık, susuzluk gibi), bazı duygular ise, gelişim süreci içinde zamanla ortaya çıkar (Şentürk, 1999, s. 17; Erden ve Akman, 1999, s. 19). Bunu aynen sebzenin gelişim seyri ile bir meyve ağacının gelişim seyrine benzetebiliriz. Öyle ki, bir sebze altı-yedi ayda gelişim seyrini tamamlarken, bir meyve ağacı gelişim seyrini altı-yedi yılda tamamlayarak meyve verecek seviyeye gelebilmektedir. Bu nedenle din duygusu da yüce ve aşkın duygu olduğu için (Şentürk, 1999, s. 14) gelişim süreci hayli zaman alabilir. Buna göre, çocuğa ailede dini değer aktarımı yapılırken her şeyden önce çocuğun dini gelişim süreci ve özelliklerinin

anne-babalar tarafından bilinmesi, buna göre bir eğitim verilmesi önemlidir. Çünkü her yaşın ve her gelişim döneminin kendine özgü bir niteliği vardır (Aybey, 2016, s. 74). Bu nedenle eğitimciler, eğitim verdikleri bireyleri çok iyi tanımaları ve gelişme basamaklarının hangisinde, hangi dini değer öğretimine hazır bulunduğunu tespit etmeleri gerekir. Bu tanıma ve tespit de, gelişim dönemlerinin bilinmesiyle mümkün olur (Sağlam, 2002, s. 14).

3.2. Sevgi

Çocuklara dini değerleri kazandırmak için vazgeçilemeyecek ilkelerden birisi de hiç kuşkusuz sevgidir. Kendisi bir değer olan sevgi, değerlerin kadimi, evrensel ve bütün değerlere temel teşkil eden evrensel değerlerden biridir. Hemen hemen bütün psikoloji kitaplarında yer alan sevgi konusunda psikolog ve pedagoglar önemli şeyler yazmakta ve eğitimde sevginin önemi ve gereği üzerinde hemfikir olmaktadır (Ay, 2002, s. 26). Zaten ailenin değeri de, onun sevginin olduğu doğal kaynak olmasından ileri gelmektedir. Çocuğun gereksinimleri arasında sevgi duymak ve şefkat görmek de vardır. İşte ailenin bu fonksiyonu bile, ailenin değerini direk artırmaktadır. Sevgi ile çocuk sağlıklı bir kişilik geliştirir.

Din duygusunun kaynaklarının en önemlilerinden biri olan sevgi, insanın yaratılıştan getirdiği duygulardandır (Mehmedoğlu, 2005, ss. 11-13). Çocuğun sağlıklı bir din duygusuna sahip olması, öncelikle ailesinin yaşantı, davranış ve sevgisiyle mümkün olabilmektedir. Öyle ki, sevginin hâkim olduğu bir aile ikliminde yetişen çocukların, ileriki dönemlerinde her bakımdan başarılı, dini değerlerle barışık olduğu gözlemlenmiştir (Önder, 2013, ss. 1285-1298). Bu nedenle dini değerleri çocuklara öğretirken sevgi unsurunu ön planda tutmak, bu değerlerin çocuklar tarafından içselleştirilmesinde ve çocukta karakter şekli almasında etkisi küçümsenmeyecek kadar önemlidir (Ay, 1994, s. 24). Dolayısıyla çocuğun, büyüklerin telkin ettikleri değerleri ve davranış modellerini içten benimsemesi ve hayatı boyunca kendilerine bağlı kalması, her şeyden önce kendisini yetiştiren insanları sevmesi ve onlara inanıp güvenmesiyle mümkündür (Karaköse, 2010, s. 47).

Öğretim akla, eğitim ise daha çok kalbe hitap eder. Diğer bir ifadeyle kalbine hitap edemediğimiz çocuğun aklına hitap etmek zordur. Bu nedenle anne-babaların çocuklarına hem dini terbiye verirken, hem de dini değerleri öğretirken dikkat etmeleri gereken en önemli husus sevgiyle muamele etmeleridir. Batılı psikologlar sevgiyi, din ile en çok ilgisi olan bir duygu olarak kabul etmektedirler (Pierre, 1958, s. 21; Mehmedoğlu, 2005, ss. 7-27). Çünkü temelinde sevgi olmayan bir eğitim başarıya ulaşamayacağı gibi, sevgiyi esas almayan hiçbir din de geniş halk kitleleri arasında yaygınlaşma ve benimsenme şansına sahip değildir (Öcal, 2007, s. 59).

3.3. Model Olma

Aile, çocuğun içinde doğup büyüdüğü, hayata ilk adımlarını attığı tabii bir grup, önemli bir sosyal çevredir. Burada onun her türlü ihtiyacı karşılanacak; yarının yetişkininin şahsiyetini temellendirecek olan eğitim ve

kültür burada verilecektir (Şentürk, 1999, s. 14). Bu tabii ortamda çocuk, gördüklerini ve işittiklerini taklit edecek, benimseyecek, böylece karakterini şekillendirecektir.

Çocuğun dini tutum ve davranışlarının büyük ölçüde şekillendiği yer ailedir. Diğer konularda olduğu gibi, dini yaşayışında da anne-babasının davranışlarını taklide yönelen çocukta din, bir “alışkanlık” olarak yerleşecektir (Karaköse, 2010, s. 46). Eğitimde en temel ve en etkili ilkelerden olan çocuğa model olma ilkesi, yaşayarak eğitime ve bizzat iyi davranış örnekleri sunma gibi özellikleriyle eğitimde tartışmasız kabul edilen bir husustur (Aydın, 2007, s. 84-85). Çocuğun alıcı durumda olduğu, başta anne-baba olmak üzere, ailenin diğer fertlerinin de çocuğun davranışlarının şekillenmesinde bir model teşkil ettiği açıktır. Çocuk psikolojisi üzerine araştırma yapanlar, çocuğun bir modele ve örneğe ihtiyacı olduğu görüşünü benimsemektedirler. Çünkü çocuklar dini tutum ve davranışlarının çoğunu aile içinde, anne babalarını taklit ederek öğrenirler (Günay, 1981, s. 193; Ay, 2002, s. 165; Armaner ve Ökmen, 1960, s. 15). Bu taklit veya model çocuğun ruhuna işlemekte, duygularına tesir etmekte ve onu belli bir yöne çevirmektedir (Ay, 2002, s. 166). Böyle bir durum karşısında çocuk, güvendiği ve etkilendiği anne-babasının sözlerini ve davranışlarını gözlerini bir kamera, kulaklarını ise bir teyp gibi kullanarak kopya edecektir. Dolayısıyla her konuda olduğu gibi bu konuda da anne-babalara büyük görevler düştüğünü söyleyebiliriz. Anne-baba ve ailedeki diğer fertler, çocukların dini duygu ve değerlerinin geliştirilmesinde, onların taklitçilik yeteneklerinden istifade etmelidirler.

Eğitimin çok yönlü bir olay olması nedeniyle insan, sahip olduğu pek çok özelliği, farklı etkenlerin etkisiyle kazanır. Çocuğun ilk ve basit öğrenmesi taklitle ailede başlar. Bu nedenle anne-baba ve aile büyüklerinin camiye ve ezana saygı göstermesi, namaz kılması, dua etmesi, Kur’an okuması, Hz. Peygamber’e salavat getirmesi vs. dini değerleri bizzat yaşamaları, çocuklar üzerinde önemli etkiler meydana getirecektir (Öcal, 2007 s. 59-60). Çünkü çocuğun dini duygularının iyi bir şekilde gelişmesinde, müspet davranışlarının artmasında, dini değerlerin aktarılmasında anne ve babanın iyi bir “rol model” olmaları gerekir. Çocuğun çevresinde bol miktarda iyi davranış örnekleri sergilemek; örnek olma yoluyla eğitimin, İslam terbiye metodunun esaslarından birini teşkil ettiğini, Hz. Peygamber’in bu konuda bütün insanlığa ve çocuklara örnek bir şahsiyet olduğunu (Kutup, 1997, s. 253) ve bu nedenle “eylem”in “söz”den daha etkili olduğunu söyleyebiliriz.

3.4. Etkili İletişim

İnsanı diğer canlılardan farklı ve üstün kılan pek çok özellikler vardır. Bunlardan biri de, dil ile iletişim kurabilecek güce sahip olarak yaratılmış olmasıdır. İletişim, insan hayatının her alanını kuşatan vazgeçilmez bir etkinliktir. İletişimin en yaygın kullanıldığı alanlardan biri kuşkusuz dindir.

Buradan hareketle iletişimin özellikle de dini iletişimin en yoğun kullanılması gerektiği yerler arasında aile ilk sırada yer alır. Ailede dini iletişim, aile bireylerinin dini değerler açısından birbirlerini etkilemelerinin ve öğretici rollerinin temelini oluşturur (Certel, " 2008, s. 127. Ayrıca bkz. Koç, 2016; Köylü, 2015; Kaya, 1998; Gümrükçüoğlu, , 2014).

İletişim, kişiler arasındaki bilgi, duygu, tutum ve becerinin paylaşılmasıdır (Cüceloğlu, 2014, s. 7). İletişim ne söyleyeceğini, ne zaman söyleyeceğini, nerede söylemenin doğru olacağını bilmek, nasıl söyleyeceğin konusunda fikir yürütmek, karşıdaki kişinin verilen mesajı anlayıp anlamadığını kontrol edebilmektir. Dolayısıyla iletişim, sadece klasik anlamda olduğu gibi "karşılıklı bilgi alışverişi" değildir. Aynı zamanda iletişimde karşılıklı duygu ve düşüncelerin aktarımı da söz konusudur. Bu sebeple iyi bir iletişimin ilk şartı "dinlemek"tir (Özer, 2007, s. 11). İletişim deyince pek çok insanın aklına ilk olarak konuşmak gelir. Oysaki konuşmaktan daha önemli olan ve belki de daha zor öğrenilen ve uygulanan şey dinlemektir. Çocuklarla iyi bir iletişim kurulabilmesi için onlardan gerekli mesaj alınmalıdır. Bu da ancak dinlemekle sağlanır (Özer, 2007, ss. 12-13).

Bir insana etki etmek, onu eğitmek için onunla olumlu iletişime geçme gerekir. "Zorla güzellik olmaz" atasözü de bu konuya vurgu yapmaktadır. Dodson'un "çocuğunuzu iyi eğitmek istiyorsanız, onunla olumlu iletişime bakın. Öğretmeninden nefret eden çocuk ondan hiçbir şey öğrenemez" (Dodson, 1999, s. 186) sözü eğitimde iletişim ve sevginin önemini vurgular. Aynı durum çocukların ilk öğretmenleri olan anne-babalar için de geçerlidir.

Anne-babanın çocukla olan iletişimi ve etkileşimi çocuk için çok önemlidir. Çünkü aile çocuğun ilk din ve ahlak eğitimi, sosyal deneyimini kazandığı yerdir. Dolayısıyla anne-babaların davranışları dini ve ahlaki değerler üzerinde tutarlı ve doğru olduğu ölçüde çocukların da bu yönde davranış geliştirmeleri kaçınılmaz olur. Bu bakımdan aile içinde dini değerlere uygun yaşantılar geliştirebilmek, karşılaşılabilecek sorunları çözebilmek ancak bilinçli, bilgili ve akılcı iletişimlerle mümkündür (Cebeci, 2005, s. 226). Bu nedenle çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, çocuğun yaşı ne olursa olsun onunla kurulacak etkili bir iletişim çocuğun ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşıdığı gibi çocuğun kişilik gelişiminde de olumlu etkiler oluşturacaktır (Yavuzer, 2000, s. 53).

3.5. Ödül ve Ceza

Eğitimde ödül ve ceza önemli bir etkidir. Eğitimde ödül, bir teşvik aracı olarak ele alınırken, ceza ise disiplini sağlamak ve kötü davranışa engel olmak amacıyla kullanılmaktadır (Aydın, 2007,s. 72). Buna göre mükâfat, "çocukta, iyi hareketin tekrarını sağlamak amacıyla uyandırılan bir sevinç duygusu" (Bardakoğlu, 1993, ss. 27-28) ceza ise, "belli bir davranışın tekrarlanmasını önlemek ya da işlenen bir suçun önünü almak amacıyla alınan maddi veya manevi tedbir" (Bardakoğlu, 1993, s. 28) olarak tanımlanmaktadır. Buna göre maddi ve manevi olmak üzere iki şekilde verilebilecek olan mükâfat, çocuğun hoşça giden davranışlarını takdir veya

tebrik etmek suretiyle hem başarısının devamını sağlamak hem de davranışın kalıcı hale gelmesine yönelik fayda sağlar (Ay, 1994, ss. 23-30). Dolayısıyla bu metot, dini değerlerin aktarımında önemli bir teşvik unsuru olarak görülmeli ve yararlanma yoluna gidilmelidir.

Olumsuz davranışların oluşmasını önlemek amacıyla kullanılacak cezayı ise, fiziksel ceza olarak uygulamak asla doğru değildir. İslam eğitim sisteminde Kur'ânî anlayışın bir uzantısı olarak insan "mükerrerem" (üstün kılınan) bir varlık olarak yaratılmıştır (İsra, 17/70; Tin, 95/4). Bu nedenle maddi ceza yerine, çocukların ve gençlerin uygun olmayan tavır ve davranışlarını iyi yöne kanalize edebilmek için manevi ceza (sevgi ve ilgiyi azaltmak, tenkit, uyarı, kınama, azarlama vb.) uygulanabilir (Ay, 2002, s. 20-95).

3.6. Hikâye ve Masallardan Yararlanma

Hikâye, bireyin kişisel ve ruhsal gelişimi üzerinde son derece etkili olan ve uluslararası geçerliliğe sahip çocuk ve gençlerin eğitiminde önemli bir pedagojik araçtır (Okumuşlar, 2006, s. 237). Hikâye, sözlü anlatıma sahip her alanda kullanılabilirdiği gibi özellikle dini ve ahlaki eğitimde, sosyalleştirme ve kültürlendirmede de oldukça önemlidir. Çünkü hikâyede (kıssa) insanı etkileyen bir sihir vardır (Kutup, 1977, ss. 253-254). Bu nedenle hikâyeler, etkili ve kalıcı olması, anlatımı kolaylaştırması gibi yönleriyle eğitim ve öğretim açısından önemlidirler. Kur'an-ı Kerim'de birçok kıssa, dini ve ahlaki konuların anlatımında kullanılmıştır. Dolayısıyla kıssalar, bazı ilkeler çerçevesinde, (Akıncı, 2004, ss. 42-64; Aydın, 2007, ss. 69-76) uygun yöntemlerle kullanıldığında hem dini değerlerin aktarımında hem çocukların iyi yetişmelerinde hem de öğrenmenin daha etkili ve kalıcı olmasında işlevsel bir rol oynayacağına inanmaktayız.

Çocukların hikâyelere ve masallara karşı büyük bir ilgi duyduğu bilinen bir gerçektir. Öyleyse, ailelerde çocuklara din eğitimi ve dini değer aktarımı yapılırken, hikâye ve masallardan büyük ölçüde yararlanılmalıdır. Çünkü hikâyelerle ve masallarla bir taraftan çocuğun hayal güçleri geliştirilirken, diğer taraftan soyut kavramların somutlaştırılmasına yardımcı olur (Yavuz, 2012, s. 71). Bu nedenle hikâyeler ve masallar vasıtasıyla çocuklara ahlaki ve dini değerlerin kazandırılmasının mümkün olabileceğini hatta din eğitimi için en önemli yöntemlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Hikâyeler ve masallar -titizlik ve dikkatle seçilmiş olmaları halinde- çocuğun örnek alması ve özdeşleşmesi için de son derece önemlidir. Hikâye ve masalları dinleyen çocuk, onların kahramanları ile özdeşleşerek, bir takım asil davranışları/dini değerleri benimseyecek, hayatını o çizgide yaşama gayreti içine girecektir. Bu nedenle çocukların dini duygularının gelişiminde ve dini değerlerin aktarılmasında başta anne-baba olmak üzere bütün eğitimcilerle önemli görevler düşmektedir.

3.7. Uygun Zaman ve Ortam

Eğitime başlamanın uygun zamanı konusunda çocuk gelişimi ile ilgilenen eğitimciler farklı yaşlar ifade etselerde, anne-baba ile çocuk arasında güvenli bir bağ kurulduğunda öğrenmenin başlaması için uygun zaman olduğu üzerinde birleşmişlerdir. Bununla birlikte eğitimciler, 4-5 yaşlarından itibaren çocukların kalplerine hitap edebilmenin mümkün olduğunu belirtirler (Şentürk, 2008, ss. 12-16; Guy, 1969, s. 77.) Öyle ise, bu yaşlarda çocuktan, yapabileceği ve hoşlanacağı bazı isteklerde bulunulabilir. İstekler arasında dini muhtevaların da yer alması, ona bu duyguyu kazandırabilmek açısından önemlidir. İsteklerin, çocuğun en çok sevdiği ve değer verdiği kişiler tarafından gelmesi ise, etki gücünü artırır ve iştiyakla benimsenip yapılmasını sağlar (Öcal, 2007, ss. 58-60).

Çocukların genelde eğitiminde özelde ise din eğitiminde her yaşın ayrı bir önemi vardır. Ancak din eğitimi ve dini duyguların gelişimi, dini değerleri öğretme açısından okul öncesi dönemi "altın çağ" olarak nitelendirebiliriz (Ay, 2002, ss. 46-50). Bu nedenle okul öncesi dönem, dini duygu ve düşüncenin geliştirilmesinde, dini değerlerin öğretilmesinde önemli bir dönemdir. Bu dönemin iyi değerlendirilmesi anne-babanın neyi, nerede, ne zaman ve ne kadar öğreteceğini bilmesine bağlıdır (Pazarlı, 1967, s. 26. Karacelil, <http://www.haber7.com/egitim/haber/483460-hangi-yasta-nasil-dini-egitim-verilmeli>, erişim: 31.12.2017).

Ailenin çocuklara dini değerleri aktarma aşamasında dikkat edilmesi gereken ilkelerin sayısını artırmak mümkündür. Ancak bir makalenin sınırlarını aşmamak için bu kadarla yetinmek istiyoruz.

Dini değerlerin aktarımında bu denli öneme sahip olan aile, son zamanlarla önemli bir problemle karşı karşıyadır. Doğduğumuz andan itibaren ilk öğrenme ortamımız olan aile, modernleşme sürecinde yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik anlamdaki değişim ve dönüşümlerden ciddi manada etkilenmiştir. Ne var ki bu etkileşim, değişim ve dönüşümler aile yapımızın bütünlüğü aleyhine olmuştur. Bununla birlikte son dönemlerde hızlanan bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, kentleşme, iç ve dış göçler gibi gelişmeler, toplumumuzun temelini teşkil eden geleneksel aile yapımız üzerinde derin etkiler yapmıştır (Nirun, 2007, s. 36; Nirun, 1997, s. 5).

Buradan hareketle tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de aileyi kuşatan, sebep ve sonuçları açısından hem aile fertlerini hem de tüm toplumu etkileyen önemli bir sorun boşanma olgusudur. Çocuğa dini değerlerin aktarımında ve çocuğun dini hayatının şekillenmesinde en önemli kurumlardan biri olan aile kurumu, ne yazık ki son zamanlarda büyük problemlerle karşı karşıyadır. Öyle ki, TÜİK verilerine göre 2016 yılında neticelenmiş boşanma davası dosya sayısının 131.830'a ulaştığı, (www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515, Erişim: 0.11.2017) diğer bir ifadeyle her 16 dakikada bir aile yuvasının yıkıldığını düşünülecek olursa, en sağlam kalemiz olarak gördüğümüz aile kurumumuzun nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya olduğu ortadadır. Parçalanmış/tek ebeveynli

ailelerde, sevgi, etkili iletişim, model olma gibi ilkeler açısından çocuğun anneden veya babadan eksik kalması, pek çok konuda olduğu gibi çocuğun eğitiminde ve dini değerlerin aktarılmasında da önemli bir sorun olarak yerini almıştır.

Sonuç

Ailenin gerek psiko-pedagojik, gerekse psiko-sosyal önemi yanında, çocuğa dini duygu ve düşüncenin kazandırılmasında böylece dini değerlerin de aktarılmasında önemli bir faktör olduğu bilinen bir gerçektir. Ailenin çocuğun eğitiminde bu kadar önemli oluşu hem Kur'an-ı Kerim'de hemde, Hz. Peygamber'in hadislerinde vurgulanmıştır. İslam eğitimcilerin yanı sıra birçok Batılı psikolog ve pedagoğların da eğitimde ailenin önemine özellikle dikkat çekmeleri, din eğitimi ve öğretiminde dolayısıyla dini değerlerin aktarımında ailenin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Dini değerlerin çocuklara aktarılmasında psiko-pedagojik açıdan dikkat edilecek ilk konu, "gelişim, öğrenme ve davranış kazanma" ile ilgili literatürü dikkate almaktır. Buradan hareketle çocuklara dini değerlerin aktarımında ve bunların davranış haline getirilmesinde ilk basamak, çocuğun gelişim dönemlerinin dikkate alınarak bir eğitimin verilmesidir. Bu basamağı atlamadan çocuklara dini değerleri aktarmaya çalışmak hem akla, hem dine, hem de ilme uygun olacağı gibi başarıyı da beraberinde getirecektir. Bu nedenle ailenin dini değerleri çocuklara aktarımında ve bu değerlerin çocuklarda davranış haline gelmesinde bir takım metod ve hususlar içinde ilk sırada çocuğun gelişim dönemlerini bilmenin önemi vurgulanmıştır.

Çocuklara dini değerleri aktarmak ve bu değerleri kazandırmak için vazgeçilemeyecek ilkelerden birisi de hiç kuşkusuz sevgidir. Çocukların gönlüne hitap etmek için din duygusunun kaynaklarının en önemlilerinden biri olan sevgi metodu önemlidir. Bununla birlikte, çocuklarda sağlıklı bir din duygusunun oluşması ve gelişmesi, ailenin yaşantısı ve davranışlarıyla mümkün olabileceğinden hareketle, aile büyüklerinin iyi bir rol model olmaları gerekmektedir. Çünkü çocuk psikolojisi üzerine yapılan araştırmalar, çocuğun bir modele ve örneğe ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuk, güvendiği ve etkilendiği anne-babasının sözlerini ve davranışlarını gözleri bir kamera, kulakları ise bir teyp gibi kopya edecektir. Bu sebeple anne-baba başta olmak üzere aile büyüklerine bu konuda büyük görevler düşmektedir.

Maddi ve manevi olmak üzere iki şekilde verilebilecek olan mükâfat, çocuğun hem dini değerleri öğrenmesini sağlayacak hem de bunun kalıcı hale gelmesine yardım edecektir. Dolayısıyla bu ilke, dini değerlerin aktarımında önemli bir teşvik unsuru olarak görülmeli ve yararlanma yoluna gidilmelidir. Bununla birlikte çocukların hikâyelere ve masallara

karşı büyük bir ilgi duyduğu gerçeğinden hareketle, ailelerde çocuklara din eğitimi ve değer aktarımı yapılırken, hikâye ve masallardan büyük ölçüde yararlanılmalıdır. Bunların hepsini kuşatan diğer bir ilke ise etkili iletişimidir. Bu nedenle aile içinde anne-baba ile çocuklar arasındaki iletişimlerin olumlu ve sağlıklı yürümesi, gelişim sürecinde çocuğun olumlu değerler kazanmasında etkili olacaktır.

Netice olarak, insan hayatında önemli bir yeri olan dini değerlerin ilk öğrenilme yerinin aile olduğu bir gerçektir. Araştırmalar çocuğun doğumla birlikte öğrenmeye başladığını ve öğrenmenin hayat boyu devam ettiğini, özellikle yaşamın ilk altı yılında öğrenmenin çok hızlı olduğunu belirtmektedir. Çocuğun ilk altı yılını büyük oranda ailesinin yanında geçirdiği gerçeğinden hareketle dini değerlerin öğretilmesinde ailenin ne denli önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Başta anne-baba olmak üzere aile büyükleri, çocuğun yeni şeyler öğrenmesini sağlayan, bilişsel, davranışsal, sosyal ve duygusal özelliklerin gelişmesi açısından çocukların ilk öğretmenleridir. Sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma ve en önemlisi de inanç gibi pek çok dini değer çocukken davranışlara yerleşmekte ve karakter haline gelmektedir. Ailede bu vb. dini değerlerin kullanımı ve onlara atfedilen anlamları gören çocuk, bunları kendi hayatına da yerleştirecektir. Bu bakımdan aile, çocuğa dini değerlerin aktarımında önemli bir yere sahiptir.

Kaynakça

- Akıncı, A. (2004). Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13, 42-64.
- Armaner, N. ve Ökmen, A. (1960). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodik Bilgiler*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Ay, M. E. (2002). *Çocuklarımıza Allah' Nasıl Anlatalım?* İstanbul: Timaş.
- Ay, M. E. (1994). *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*. İzmir: Nil.
- Aybey, S. (2016). 6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi, *Turkish Studies* 11/5, 69-83.
- Aydın, M. Z. ve Güler, Ş. A. (2012) *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Aydın, M. Z. (2007). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Aydın, M. (Ekim 2007). Çocuk Eğitiminde Kur'an Kıssalarının Önemi, *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi* 14, 69-76.
- Bardakoğlu, A. (1993). Mükâfat/Caize. (7. cilt) *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 27-29) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. Ankara: BASGM.
- Bilgin, B. (2003). *İslam ve Çocuk*. Ankara: DİB.

- Bolay, S. H. (1996). *Felsefi Terimler ve Doktrinler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Cebeci, S. (2005). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ.
- Certel, H. (2008). Din-İletişim İlişkisi ve Dini İletişim Engelleri, *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 2*, 126-158.
- Cüceloğlu, D. (2014). *İletişim Donanımları*. İstanbul: Remzi.
- Dodson, F. (1999). *Çocuğumuzu Tanıyor muyuz? İstanbul: Düşün*.
- Dodurgalı, A. (2011). *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş.
- Donuk, A. (1982). Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile, *İstanbul Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Dergisi 33*, 158-168.
- Dönmezer, S. (1994). *Toplum Bilim*. İstanbul: Beta Basım.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1999). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Arkadaş.
- Eşmeli, İ. (2017). Semavi Dinlerde Aile, *Aile ve Modernite*, ed. S. Aybey, M. Akın, T. Ashyrov, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Gazâli. (1993). *İhyayı Ulumiddin*, (3. cilt), İstanbul: Merve.
- Gökçe, B. (1991). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, *Aile Yazıları I*, Ankara: BAAK.
- Guy, J. (1969). *Çocuk Psikolojisinin Ana çizgileri*. çev. Mehmet Toprak, İstanbul: Remzi.
- Gümrükçüoğlu, S. (2014). *Kur’an’da İletişim Dili*. İstanbul: Etkileşim.
- Günay, Ü. (1981). Türkiye’de Dini Sosyalleşme, *Türkiye’de 1. Din Eğitimi Semineri*, Ankara: İlahiyat Vakfı.
- Hökekleli, H. (1996). Fıtrat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (13. cilt) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kasapoğlu, A. (1990). Birey-Aile-Toplum, *I. Aile Şûrası*, Ankara: BAAK.
- Karacelil, S. “Hangi Yaşta Nasıl Din Eğitimi Verilmeli? <http://www.haber7.com/egitim/haber/483460-hangi-yasta-nasil-dini-egitim-verilmeli>, erişim: 31.12.201).
- Karaköse, Ş. (2010). *Etkili Din Öğretimi*. İstanbul, TİDEF.
- Kaya, M. (1998). *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt.
- Kaymakcan R. ve Meydan, H. (2016) *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem.
- Kerschensteiner, G. (1997). *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*. terc. H. Fikret Kanad, Ankara: Milli Eğitim.
- Koç, A. (2016). *Din Eğitiminde Etkili İletişim*. İstanbul: Rağbet.
- Köylü, M. (2015). *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*. Ankara: Ankara Okulu.

- Kutup, M. (1997). *İslam Terbiye Metodu ve Ahlak Sistemi*. çev. Ali Özbek, İstanbul: Hisar.
- Mehmedoğlu, Y. (2005). *Okulöncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: TDV.
- Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 93-108;
- Meydan, H., Aybey, S. ve Dikmen, M. (2017). *Zonguldak'ta Hayatın Anlamı ve Aile Değerleri Üzerine Olgusal Bir Araştırma*. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Nirun, N. (1997). *Aile ve Kültür*. Ankara: AKM.
- Nirun, N. (2007). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Okumuşlar, M. (2002). *Fıtrattan Dine*. İstanbul: Yediveren Kitap.
- Okumuşlar, M. (2006). Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem Olarak Hikâye", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21, 236-248.
- Öcal, M. (2007). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: TDV.
- Önder, M. (2013). Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi, *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/3, 1285-1298.
- Özer, B. (2007). Anne-Baba ve Çocuk İletişimi, *Eğitim Bülteni*, 19, 11-20.
- Pazarlı, O. (1967). *Din Eğitim ve Öğretiminde Genel Metotlar*. İstanbul: İrfan.
- Pierre, B. (1958). *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi*. çev. Selahattin Odabaş, Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Rousseau, J. J. (2014). *Emile*. çev. Ülkü Akagündüz, İstanbul: Sesli Kitaplar.
- Sağlam, H. İ. (2017). *Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sağlam, İ. (2002). Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar, *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, 167-190.
- Sağlam, İ. (2003). *Çocuk ve İbadet*. Bursa: Düşünce.
- Selçuk, M. (2005). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: TDV.
- Şemin, R. (1973). *Karakter Formasyonu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi.
- Şentürk, H. *Din Psikolojisi*. Konya: Esra.
- Şentürk, H. (1999). *Eğitim Psikolojisi*, Isparta: Tuğra
- Şentürk, H. (2008). *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*. Isparta: Tuğra.

- Türkdoğan, O. (1991). Aile Sosyolojisi Modeli, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Vergote, A. (1978). "çocukta Din" çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22, 312-326.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi.
- Yavuzer, H. (2000). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Yıldırım, B. (1997). "Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme" *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, 126-138.
- Yörükoğlu, A. (1983). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. Ankara: Aydın.

